

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

Investește în oameni !

FONDUL SOCIAL EUROPEAN

Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”

Titlul proiectului: **“Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”**

Beneficiar: **Academia Română**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077

Raport științific de cercetare doctorală

**Tutore îndrumător:
Prof. Dr. Silviu ANGELESCU**

**Doctorand:
Florentina MATACHE**

București, 2015

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

GOTTEREAU: UN NUME – DOI ARHITECȚI

Contribuții la studiul arhitecturii românești în secolul al XIX-lea

**Tutore îndrumător:
Prof. Dr. Silviu ANGELESCU**

**Doctorand:
Florentina MATACHE**

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

București, 2015

CUPRINS

1.	INTRODUCERE	3
	1.1. Argument	3
	1.2. Metoda de cercetare	5
2.	ALFRED GOTTEREAU	9
	2.1. Date biografice	9
	2.2. Conferințe susținute în cadrul Societății de Geografie din Nancy / Conferința „Călătorie în România”	11
	2.3. Contribuții la introducerea iluminatului cu gaz în România	14
	2.4. Practica lui Alfred Gottereau. Privire generală	18
3.	PAUL GOTTEREAU	20
	3.1. Date biografice	20
	3.2. Școala de la Beaux-Arts	21
	3.3. Practica lui Paul Gottereau. Privire generală	23
	3.4. Biroul de arhitectură. Colaboratori	25
4.	CONCLUZII	29
5.	BIBLIOGRAFIE ȘI SURSE	31
6.	ABREVIERI	42

REZUMAT

Dezvoltarea arhitecturii românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea rămâne un important subiect de cercetare. Pe fundalul unei puternice influențe a culturii occidentale, orașul românesc și în special Bucureștiul, s-a confruntat în această perioadă cu unele dintre cele mai semnificative transformări din istoria sa până astăzi. „Dacă, în literatură sau în filozofie, supremația Franței este concurată de o puternică influență germană, iar primii pictori români studiază la München, și nu la Paris, fenomenul arhitectural este net dominat de modelul francez.” Înainte de adoptarea primului regulament coerent de construcție bucureștean în 1878, transformarea și modernizarea vechilor structuri urbane medievale s-au produs treptat, ca efect al noilor reglementări urbanistice, parțial inspirate din legislația occidentală. Numai mai târziu au urmat un curs mai accelerat, odată cu marile operațiuni urbanistice de tip haussmannian. În București ca și, de altfel, în numeroase orașe europene, influența directă a intervențiilor de mare amploare datorate baronului Haussmann, prefectul Parisului, se manifestă în proiectarea și realizarea întregului sistem de bulevarde și în edificarea unui cadru arhitectural coerent, în stilul eclectismului francez.

La o scară mai detaliată lucrurile erau posibile, în primul rând, datorită mediului academic al vremii. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, un mare val de români, aparținând îndeosebi claselor înstărite, au plecat la Paris pentru a urma studiile în cea mai prestigioasă școală de arhitectură a vremii, École des Beaux-Arts. De asemenea, statul român, urmând modelul occidental, începe să construiască proiecte publice de mare amploare în orașele principale ale țării, pentru care organizează diferite concursuri internaționale de arhitectură. Astfel, numeroși arhitecți străini, majoritatea de origine franceză, propun proiecte sau vin chiar să lucreze în România. Unii dintre ei s-au stabilit aici, construind, pe lângă aceste clădiri publice, o impresionantă arhitectură rezidențială, în special pentru aristocrația română.

În ultimul secol s-a scris foarte mult despre acest subiect, fiind prezentată în general o imagine de ansamblu a fenomenului. În lucrări de referință precum Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor de Grigore Ionescu sau Istoria Bucureștilor: din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre de Constantin Giurescu, și în diverse articole despre influența franceză în țara noastră, sunt menționați numai arhitecții reprezentativi care au contribuit la apariția unui stil eclectic francez în arhitectura românească și realizările lor cele mai semnificative. Cu toate acestea, pe lângă câteva lucrări de referință, acești arhitecți rămân necunoscuți literaturii de specialitate, majoritatea proiectelor lor nefiind știute sau cercetate, și cu atât mai puțin publicate.

Poate cel mai cunoscut nume de arhitect francez care a lucrat în România la sfârșitul secolului al XIX-lea și subiectul lucrării de față este Gottereau. Acest nume este de regulă atribuit unora dintre celor mai reprezentative arhitecturi publice din România sfârșitului de secol XIX. Prenumele este foarte rar întâlnit în bibliografie, iar atunci când apare, acesta este fie Paul, fie Alfred, fie Jules. În referințele bibliografice românești cele mai relevante - București, Un veac de arhitectură civilă, Secolul al XIX-lea de Cezara Mucenic și Dicționar universal al arhitecților al lui Paul Constantin, există un singur nume de arhitect căruia i se atribuie lucrări în România între anii 1873 și 1900 - Paul. De asemenea, publicația *Les architectes élèves de l'École de Beaux-Arts*, conținând numele tuturor celor care au studiat la Beaux-Arts între 1793-1907, îl prezintă pe un singur arhitect Gottereau, sub prenumele de Alfred-Jules-Paul, născut în 1843 la Perpignan în Franța și făcând parte din promoția 1864. Informația găsită aici, ce va fi preluată apoi și în literatura de specialitate românească, creează prima confuzie din jurul numelui și arhitecturii semnată Gottereau și constituie punctul de plecare al lucrării de față. În urma multiplelor neconcordanțe întâlnite în diverse publicații, cât și în urma primelor investigații făcute în arhivele românești, a rezultat că de fapt, ne aflăm cu certitudine în fața operei a doi arhitecți, tatăl și fiul, fără a ști cu exactitate care îi era atribuită unuia și altuia dintre cei doi.

Prin studiul de față ne propunem continuarea investigației, urmărind stabilirea existenței celor doi și expunerea operei unuia și celuilalt, adăugând lucrărilor cunoscute și altele descoperite în diverse publicații și arhive, atât din România, cât și din Franța. În acest scop, prin cercetarea unor surse primare, cum sunt materialele de arhivă (fonduri tehnice, familiale și personale, planuri), cât și printr-o cercetare istorică și critică din punct de vedere arhitectural a fiecărui edificiu în parte, vom analiza opera celor doi, considerând următoarele direcții: determinarea caracteristicilor operei fiecăruia dintre cei doi; cum poate fi apreciată arhitectura unuia față de a celuilalt; cum se înscriu ele în tendințele arhitecturii franceze ale apociei, dar și în contextul contemporan românesc. Un aspect important al lucrării de față îl constituie determinarea elementelor biografice, cât și a parcursului academic al celor doi arhitecți.

Primul dintre cei doi, Alfred Gottereau, s-a născut în prima parte a secolului al XIX-lea, la Rouen, Franța. Împreună cu soția sa, Marie Pauline Gottereau, născută Perrin, are doi fii, Georges și Paul Gottereau. Nu știm unde a urmat studiile Alfred Gottereau și nici ceea ce a dus la formarea lui în domeniul tehnic. Deși a realizat sau a fost colaborator și în conceperea unor proiecte de arhitectură, profesia sa principală a fost aceea de inginer civil. Acesta este și modul în care este prezentat de cele mai multe ori în diversele referințe bibliografice, excepție făcând acele câteva cazuri în care apare trecut sub titulatura de inginer-arhitect, și acesta este și titulatura pe care am ales să o folosim în lucrarea de față. Domeniul de practică i-a creat circumstanțele propice întreprinderii a numeroase călătorii și schimbări frecvente de domiciliu, atât pe teritoriul

Franței, cât și în alte țări, în special Spania, Italia și România. Un capitol însemnat în viața și activitatea lui Alfred Gottereau, de altfel cel mai important pentru cercetarea de față, este reprezentat de anii petrecuți de acesta în România. După ce vine în București în 1867, el se implică direct în inițiativa de introducere a iluminatului cu gaz pe străzile Bucureștiului. A rămas aici timp de cinci-zece ani, o perioadă în care a ajutat la construirea Uzinei de Gaz București de pe Dealul Filaret, „fiind pe rând zidar, lăcătuș, mecanic și arhitect”.

Fiul mai mic al lui Alfred Gottereau, Paul Gottereau este probabil cel mai cunoscut arhitect francez care a lucrat în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, clădirile sale fiind încă menționate astăzi atunci când ne referim la unele dintre cele mai reprezentative arhitecturi realizate în Epoca Modernă în țara noastră. A creat o vastă arhitectură publică și rezidențială, răspunzând atât nevoilor private ale aristocrației, cât și celor ale Coroanei Regale a României. Paul Gottereau s-a născut la Peripngnan, Franța, pe 29 martie 1843. În 1864 a fost admis în clasa a doua la cea mai prestigioasă școală de arhitectură a vremii din Franța, École des Beaux-Arts, ale cărei cursuri le frecventează până la începutul anului 1866. Urmând probabil pașii tatălui său, deja aflat în România, Paul Gottereau ajunge la București câțiva ani mai târziu, prima evidență a lui aici existând din anul 1873. Așa cum avea să se dovedească prin însăși cariera sa de peste treizeci de ani aici, România a fost țara în care și-a găsit o casă și și-a construit o carieră remarcabilă și un nume pe care poporul român avea să și-l amintească și să-l pronunțe atât de des astăzi, trecând pe vechile străzi ale Bucureștiului. Proiectele pentru clădirile publice sunt cele mai reprezentative pentru opera pe care Paul Gottereau a realizat-o în România de-a lungul anilor, multe dintre ele existând încă. Abordarea pe care o are în conceperea unor clădiri publice de dimensiuni considerabile, majoritatea realizate într-un limbaj arhitectural neoclasic, nu este surprinzătoare având în vedere educația sa distinsă din cadrul École des Beaux-Arts. Unul dintre proiectele cele mai cunoscute este cel pentru clădirea Cec-ului din București, construită pe Calea Victoriei, pe același sit unde existase o clădire anterioară, având aceeași funcțiune, dar de dimensiuni mult mai reduse. Cu toate acestea, locul important pe care îl ocupă pe scena arhitecturală românească este în strânsă legătură cu proiectele pe care este însărcinat să le realizeze de către însuși Regele Carol I: Palatul Regal de pe Calea Victoriei, Palatul Cotroceni și Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”. Pe lângă aceste proiecte pentru clădiri publice extrem de însemnate, a realizat proiecte pentru diverse alte clădiri cu funcțiune publică, precum cele pentru Societatea Financiară a României, pentru Cercul Francez sau pentru Banca Românească. Pe lângă proiectele realizate pentru clădirile publice, Paul Gottereau realizează de asemenea un număr însemnat de reședințe private, construite atât în mediul urban, cât și în cel extra-urban. Comandate în special de către familii aristocrate, aceste case reflectă, într-un mod atât de evident, deschiderea societății românești către lumea modernă, și în special, către cea de-a

doua jumătate a secolului al XIX-lea, urmarea unui model atât de iubit în epocă, cel francez. Pentru a menționa doar câteva dintre acestea, dar cu siguranță nu singurele de o valoare arhitecturală însemnată, trebuie să amintim locuințele realizate pentru familiile Cantacuzino, Lahovari, Marghiloman, Văcărescu, Carp, în București, cât și pe domeniile lor de la țară. Munca sa de peste treizeci de ani în țara noastră a fost recunoscută pe parcursul vieții sale, atât de către statul român, cât și de către cel francez. Astfel, în 1881, i-a fost oferit ordinul Coroanei Regale a României în rangul de Ofițer și, de asemenea, prin decretul dat pe 31 Decembrie 1897, Paul Gottereau a fost numit „Cavaler” al Legiunii de Onoare Franceze. Către sfârșitul anilor 1910, s-a mutat înapoi în Franța, unde a locuit împreună cu familia până la moartea sa în 1924.

Pentru contribuția importantă pe care au avut-o în arhitectura românească din secolul al XIX-lea, și mai ales pentru moștenirea pe care au lăsat-o, o moștenire care este astăzi parte a patrimoniului nostru național cultural, Alfred și Paul Gottereau rămân unii dintre cei mai de seamă arhitecți pe care i-a avut țara noastră. Această lucrare încearcă să portretizeze imaginea pierdută a cuplului inginer-arhitect Gottereau, dezvăluind aspecte necunoscute din biografia celor doi, în același timp în care se face o prezentare generală a unora dintre cele mai importante opere ale lor.